

Bugarsko-hrvatski politički odnosi 1990. – 2015.

KALOJAN METODIEV

Jugozapadno sveučilište “Neofit Rilski”, Blagoevgrad, Bugarska
methodiev@obshtestvo.net

Bugarsko-hrvatski politički odnosi jedna su od relativno slabo istraženih tema unatoč povijesnoj, zemljopisnoj i jezičnoj bliskosti dvaju naroda. Cilj je ovoga rada istražiti veze između Bugara i Hrvata nakon početka demokratskih promjena u dvjema zemljama, od 1990. do danas, s naglaskom na njihov politički aspekt. U tom će smislu članak prikazati veze među vođama dviju zemalja, njihove bilateralne susrete, teme od zajedničkoga interesa, uzajamne inicijative, diplomatska nastojanja, postignute dogovore i geste dobre volje. Prikaz tih aktivnosti pokazuje da su bugarsko-hrvatski odnosi bili saveznički i prijateljski. U tekstu su korišteni arhivski i službeni dokumenti različitih institucija, izvori objavljeni u medijima kao i razgovori s protagonistima događaja.

Ključne riječi: Bugarska; Hrvatska; politički odnosi; Franjo Tuđman

Povijesni okvir

Jedini zabilježeni vojni sukob između Bugarske i Hrvatske potječe iz davne povijesti: 926. godine, kada je između te dvije srednjovjekovne države postojala zajednička granica, bugarski je car Simeon uz potporu pokorenih Srba ustao protiv hrvatsko-bizantskoga saveza.¹ Vojska hrvatskoga kralja Tomislava u tom je sukobu nanijela jedan od rijetkih poraza srednjovjekovnom bugarskom vladaru, a smirivanje odnosa ostvareno je posredništvom katoličkoga biskupa Madalberta, izaslanika pape Ivana X.²

Poslije su u srednjem vijeku postojale dobre trgovačke veze između Dubrovačke Republike i Bugarskoga Carstva. U vrijeme osmanske vlasti u Bugarskoj, Hrvatska postaje jedno od središta kulturnih i obrazovnih napora Bugara. Biskup Josip Juraj Strossmayer održavao je trajne veze s Bugarima i zahvaljujući njemu u Zagrebu je 1861. objavljen zbornik *Bugarske narodne pjesme* braće Miladinov, čime je pružena neprocjenjiva pomoć bugarskom pitanju u Make-

¹ Васил Златарски, *История на българската държава през средните векове*, т. 1, част 2 (София: “Марин Дринов”, 1994), 501-515.

² Стивън Рънсиман, *История на Първото българско царство* (София: ИК “Иван Вазов”, 1993), 139, 250.

doniji. Franjo Rački objavio je 1863. rukopis *Povijest Bugarske*. Krajem XIX. i početkom XX. stoljeća značajan broj bugarskih studenata pohađao je Sveučilište u Zagrebu, a postojali su veoma intenzivni hrvatsko-bugarski odnosi u politici, kulturi, obrazovanju i sportu. Stjepan Radić, vođa Hrvatske seljačke stranke, objavio je 1917. knjigu *Obnovljena Bugarska*. U njoj je iznio mišljenje da su od svih Slavena Hrvatima najbliži Bugari.³

Ulaskom Hrvatske u sastav nove jugoslavenske države odnosi s Bugarskom donekle su oslabjeli, budući da je u novoj državi na vlasti bila dinastija Karađorđević. Do tog trenutka odnosi Bugarske i Srbije bili su prepuni sukoba (1885., 1912. – 1918.). Unatoč slabljenju bugarsko-hrvatskih odnosa, oni nisu prestali u kulturi i obrazovanju. Bilo je i kontakata druge vrste. Ustaški je pokret po osnutku surađivao s VMRO-om (Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija – Unutarnja makedonska revolucionarna organizacija; bugarska revolucionarna organizacija koja se borila za oslobođenje Makedonije) u zajedničkoj borbi protiv jugoslavenskih vlasti. Carevina Bugarska bila je jedna od prvih država koja je priznala Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH), odlukom bugarske vlade od 19. travnja 1941. godine.⁴ Nezavisna Država Hrvatska otvara u Sofiji svoje veleposlanstvo, koje je djelovalo od 1941. do 1944. godine.⁵ Tako je tijekom Drugoga svjetskog rata postojalo savezništvo Zagreba i Sofije, a tijekom postojanja NDH u Zagrebu je diplomiralo sedamsto bugarskih studenata. Također je izlazio časopis *Zagreb-Sofija* i prevedeno je mnogo knjiga.⁶ Zanimljivo je da je tijekom akademske godine 1942./1943. na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu studiralo više bugarskih nego hrvatskih studenata.⁷

U vrijeme socijalističke Jugoslavije i komunističke vladavine u Bugarskoj bugarsko-hrvatske veze ponovno se ostvaruju u jugoslavenskom kontekstu. Odnosi između Beograda i Sofije nisu bili srdačni, a bugarske kontakte s Hrvatskom Beograd je strogo kontrolirao. Ipak, simpatije između Bugara i Hrvata uspijevale su izbjeći tada službenu propagandu. “Za vrijeme bivše Jugoslavije najbolji prijatelji Bugarske bili su Hrvati i Albanci, koji se nisu prepustali protubugarskoj propagandi”, izjavit će poslije bugarski diplomat koji je na tom području proveo tridesetak godina.⁸ Istovremeno je Bugarska održavala veze i s hrvatskom političkom emigracijom. Te su veze bile na znanstvenoj razini, a prikriveno su u njima sudjelovale i bugarske državne vlasti. Jedan od predstavnika hrvatske emigracije, prof. Mate Meštrović, posjetio je Bugarsku,

³ Румяна Божилова, “Българо-хърватски отношения през вековете”, *Европа 2001* XIV (2007), бр. 2: 17.

⁴ Diana Glasnova, “70 godina bugarsko-hrvatskih bilateralnih diplomatskih odnosa”, *Rodna riječ* (2012), br. 1.

⁵ Nada Kisić Kolanović, ur., *Poslanstvo NDH u Sofiji. Diplomatski izvještaji 1941. – 1945.*, sv. 1-2 (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2003).

⁶ Божилова, “Българо-хърватски отношения”, 17.

⁷ Елена Чаушева, “Българистиката в Хърватия – минало и перспективи”, *Orbis Linguarum* IX (2013), бр. 2: 134.

⁸ Intervju s Ljubčom Troharovim 3. lipnja 2015. (veleposlanik u Hrvatskoj 1994. – 1997., veleposlanik u Sarajevu 2002. – 2007.).

gdje je dočekan na visokoj političkoj razini. Bila je riječ o tome da se hrvatska emigracija 1981. uključila u službenu bugarsku proslavu 1300. godišnjice bugarske državnosti. Tako su na Prvom kongresu bugaristike, koji je u Sofiji održan od 23. svibnja do 3. lipnja 1981., unatoč prosvjedima jugoslavenskih vlasti sudjelovali predstavnici hrvatske emigracije. Među gostima iz cijeloga svijeta u kontroliranim državnim medijima dopušteno je predstavljanje samo triju sudionika, od kojih su dvojica bili Hrvati: prof. Meštrović i prof. Mate Matešić.⁹ Pozitivan odnos hrvatske političke emigracije prema Bugarskoj vidljiv je i iz pisama koja su njezini predstavnici slali bugarskom komunističkom vođi Todoru Živkovu, u kojima su od njega molili pomoć i suradnju bugarske države u ostvarenju sloma Jugoslavije i stvaranju neovisne hrvatske države.¹⁰ U jednom od pisama “Komiteta za uništenje Jugoslavije” (emigrantska organizacija smještena u Parizu) upućenih Živkovu govori se o represiji koja se u Jugoslaviji provodi protiv Albanaca, Bugara i Hrvata, o umjetnom stvaranju makedonske nacije, a komunističkoga dužnosnika Lazara Koliševskoga naziva se “bugarskim renegatom” (*renégat bulgare*).¹¹

Nakon Titove smrti i početka ozbiljne krize i dezintegracije jugoslavenske federacije, bugarska diplomacija uzela je u obzir mogućnost njezina raspada. Bugarska država počela je pažljivo usmjeravati pozornost na političke procese u svakoj od jugoslavenskih republika i autonomnih pokrajina.¹² Tijekom 1980-ih bugarska izaslanstva stupaju u kontakt s rukovodstvima jugoslavenskih republika Srbije (1981. i 1989.), Bosne i Hercegovine (1986.), Slovenije (1987.) i Makedonije (1988.).¹³ Unatoč povijesno dobrim odnosima s Hrvatima, bugarski predstavnici tijekom 1980-ih nisu ostvarili kontakt s Hrvatskom. Jedno od mogućih objašnjenja jest da je službeni Beograd, uzevši u obzir tradicionalne savezničke odnose između Hrvata i Bugara, bio protiv takva zbližavanja. U Bugarskoj je postojala i bojazan za bugarsku nacionalnu manjinu u Srbiji.

Početak demokratskih promjena

Demokratske promjene započete krajem 1989. korjenito su promijenile političko i društveno stanje i u Bugarskoj i u Hrvatskoj (stvaranje novih strana-

⁹ Бисер Банчев, “Случаят Мате Мештрович – Как хърватската антикомунистическа емиграция чества 1300 годишнината на българската държава”, Доклад на научна конференция: “Централна Европа и Балканите XIX – XX век”, СУ “Св. Климент Охридски”, София, 10. – 11. 9. 2014.

¹⁰ Marijan Tadej, Croatian National Congress, Bruxelles – Todor Jivkov, Président du Conseil d’Etat de la République Populaire de Bulgarie, 29 mai 1981 (privatno vlasništvo).

¹¹ “Lettre de Comite mondial pour la destruction de la Yougoslavie, Ivan Ilitch, Alia Bosnitch – Todor Jivkov, Premier Secrétaire du Comité Central du Parti Communiste Bulgare et Président du Conseil d’Etat de la République Populaire de Bulgarie”, Sofia, ožujak 1980. (privatno vlasništvo).

¹² Bugarska (dalje: BG) – Arhiv Ministarstva vanjskih poslova, Sofija (dalje: MVP) – fond 11/46-3, a.e. 226, “Izvjestaj o situaciji u SFRJ – 1989”.

¹³ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 182, “Bilješka ministra vanjskih poslova R Bugarske Viktora Vlkova upućena premijeru Dimitru Popovu”, Sofija, 2. 4. 1991.

ka, prvi demokratski izbori, izrada novih ustava, promjena političkoga i gospodarskoga sustava). U Bugarskoj su te promjene značile preustroj državnoga sustava, a Hrvatska je istovremeno kretala i prema samostalnosti izvan jugoslavenske zajednice. Cilj mlade hrvatske države bio je i traženje međunarodnih saveznika koji će pomoći Hrvatskoj na putu prema neovisnosti i međunarodnom priznanju. Pritom je Zagreb bio prioritetno usmjeren i prema Bugarskoj. Poslije će hrvatski diplomat Tonči Stančić izjaviti: "Hrvatska diplomacija bila je mlada. Nevelik broj naših diplomata odabran je među sveučilišnim nastavniciima i novinarima."¹⁴ Hrvati su tijekom 1991. razvili snažnu međunarodnu kampanju za potporu i priznanje. U tim je nastojanjima pomoć pružalo brojno i dobro organizirano hrvatsko iseljništvo kao i Katolička crkva. U sklopu tih napora i Veleposlanstvo Republike Bugarske u Japanu primilo je službeni hrvatski zahtjev za uspostavu vanjskopolitičkoga ureda Hrvatske u Japanu.¹⁵ U izvještaju bugarskoga veleposlanstva u Beogradu iz sredine kolovoza 1991. stoji da je hrvatsko rukovodstvo pozitivno ocijenilo držanje Sofije prema događajima u Jugoslaviji.¹⁶ U dokumentu se preporučuje uspostava kontakata sa svim republikama, a posebno s Hrvatskom, Slovenijom i Makedonijom. Izvještaj također govori da je Hrvatska izložena srpskim vojnim napadima da se izmijenjene granice unutar federacije, koji ugrožavaju hrvatski teritorijalni integritet. U okolnostima širenja rata u Hrvatskoj ona traži pomoć od Bugarske, odnosno bugarsko priznanje hrvatske samostalnosti i osudu agresivnih postupaka Jugoslavenske narodne armije u Hrvatskoj.¹⁷ U listopadu 1991. u bugarsko veleposlanstvo u Beogradu stiglo je službeno pismo hrvatskoga premijera Franje Gregurića upućeno bugarskom premijeru Dimitru Popovu, u kojem se od Sofije traži priznanje hrvatske neovisnosti i uspostavljanje punih diplomatskih odnosa.¹⁸ Bugarska je zaista i krenula putem oživljavanja tradicionalnih veza između dvaju naroda. Gregurić je na poziv bugarske vlade već 11. listopada 1991. posjetio Sofiju, a bugarsko gospodarsko izaslanstvo stiglo je u posjet Zagrebu. Službeno primanje predsjednika Vlade Republike Hrvatske na državnoj razini *de facto* je bilo temelj za uspostavu službenih bilateralnih odnosa, a Sofija je time neizravno priznala hrvatsku državu. Prilikom Gregurićeva posjeta dogovoreno je otvaranje bugarskoga diplomatskog predstavništva za trgovinu, turizam i kulturu u Zagrebu, koje će postupno postati bugarsko veleposlan-

¹⁴ Тончи Станичић, "История на българо-хърватската любов", *Тема* (20. – 26. 10. 2003.), бр. 42 (106).

¹⁵ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 204, "Letter and attached documents ('Some guidelines concerning Croatia today' by Croatian Paneuropean Union and others) from M. Arslanagic, Authorized representative of Republic of Croatia for Japan and the Other Far Eastern countries to Bulgarian embassy in Tokyo", 3 September 1991.

¹⁶ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 191, "Izvještaj o stanju u SFRJ veleposlanika Marka Markova", 16. 8. 1991.

¹⁷ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 193, "Letter from Croatian Foreign minister Zvonimir Separovic to Bulgarian Foreign minister Victor Valkov", 16 September 1991.

¹⁸ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 221, "Letter from Franjo Greguric, Prime Minister of Croatia", 9 October 1991.

stvo.¹⁹ Na Sveučilištu u Zagrebu osnovan je i *lektorat* bugarskoga jezika, koji će u sljedećim godinama pohađati stotine hrvatskih studenata. Započeo je i proces sklapanja bugarsko-hrvatskoga trgovačkog sporazuma.²⁰ Treba istaknuti da do tih kontakata dolazi u veoma složenim unutrašnjim okolnostima i za Bugarsku i za Hrvatsku. U Hrvatskoj se razbuktava rat, a početkom listopada 1991. jugoslavensko zrakoplovstvo bombardiralo je rezidenciju predsjednika Franje Tuđmana. U istom razdoblju u Bugarskoj se održavaju izvanredni parlamentarni i lokalni izbori, nakon kojih je 8. studenoga 1991. nastupila nova vlada s premijerom Filipom Dimitrovim. Savez demokratskih snaga pobijedio je na izborima na antikomunističkoj platformi i u tom je trenutku bio najveća politička snaga u Bugarskoj. Nova je vlada imala simpatije prema novim zemljama koje su proizašle iz komunizma, poput Hrvatske ili Slovenije, i smatrala ih je prirodnim saveznicima na putu prema demokratizaciji.

Opširno istraživanje objavljeno u Sloveniji koje se bavi pitanjem trgovine oružjem tijekom 1990-ih detaljno analizira i bugarske pošiljke oružja koje su slane u Hrvatsku brodovima koji su stizali u slovensku luku Kopar. Bugarska državna tvrtka “Kinteks” isporučila je za potrebe Slovenije i Hrvatske ne samo automatsko oružje i streljivo nego i protuzračne i protuoklopne rakete, važne za obranu Hrvatske.²¹ Britanske su vlasti preko svojih diplomata u Bugarskoj izražavale zabrinutost zbog saznanja da se i lako naoružanje mađarske proizvodnje iz bugarske luke Varne otprema za Hrvatsku.²² London je o tome obavijestio Beograd, a jugoslavenski veleposlanik u Sofiji izjavio je bugarskom Ministarstvu vanjskih poslova da bi, ako se ta tvrdnja pokaže istinitom, njihova reakcija bila “žestoka”.²³ Jugoslavija je uputila i žalbu Ujedinjenim narodima da Bugarska Hrvatskoj prodaje oružje.²⁴ Može se pretpostaviti da se upravo tijekom posjeta Gregurića Sofiji razgovaralo i o nabavi bugarskoga oružja za potrebe hrvatske obrane.

Tijekom 1991. bilo je i drugih zanimljivih kontakata. Hrvatska je strana bila inicijator prvoga susreta vođe VMRO-DPMNE-a (Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija – Demokratska partija za makedonsko narodno edinstvo) i potpredsjednika Makedonije Ljupče Georgievskoga sa službenim predstavnicima Bugarske. Ivan Mikulić, zastupnik u Hrvatskom

¹⁹ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 182, “Bilješka ministra vanjskih poslova Stojana Ganeva načelniku odjela ‘Balkanske zemlje’ Ljubču Troharovu”, 11. 12. 1991.

²⁰ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 207, “Projekt Trgovačkog sporazuma između vlada R Bugarske i R Hrvatske”.

²¹ Matej Šurc, Blaž Zgaga, *V imenu države*, knj. 2 (Ljubljana: Sanje Publishing House, 2011), poglavlja 8 i 11.

²² BG-MVP – fond 48-4, a.e. 21-23, “Bilješke o susretima Leslea Buchannona, privremenog upravitelja britanskog veleposlanstva, s Ivanom D. Spasovim, načelnikom odjela ‘Četvrti’ u MUP-u”, 15. – 16. 4. 1991.

²³ BG-MVP – fond 48-4, a.e. 37, str. 24, “Bilješka o susretu veleposlanika Miljenka Stefanovića s Ivanom D. Spasovim”, 18. 4. 1991.

²⁴ Бисер Банчев, *България и Югославската криза (1989-1995)* (София: УИ “Св. Климент Охридски”, 2009), 135.

saboru i hrvatski izaslanik u Vijeću republika i pokrajina Skupštine Jugoslavije (poslije imenovan hrvatskim veleposlanikom u Sofiji, a bugarski predsjednik Stojanov odlikovao ga je visokim ordenom), uputio je 11. travnja 1991. molbu za susret Marku Markovu, bugarskom veleposlaniku u Beogradu. Mikulić nije želio s Markovim komunicirati telefonom, vjerojatno sumnjajući da se razgovori prisluškuju. Mikulić je inzistirao da s Markovim razgovara na otvorenom, pa je razgovor održan u vrtu rezidencije bugarskoga veleposlanika. Tom je prilikom Mikulić predao molbu 26-godišnjega Georgievskog za susret s bugarskim predstavnikom, ali ne u Skopju, Sofiji ili Beogradu, nego upravo u Zagrebu. Hrvatska je strana izrazila spremnost organizirati cijeli susret. Nema sumnje da je predsjednik Tuđman podržavao taj susret. Tuđman je, kao povjesničar, još početkom 1970-ih pisao o makedonskom nacionalnom pitanju, Plindenskom ustanku i njegovoj percepciji kod Hrvata.²⁵ U vezi s time također treba spomenuti da je predsjednik Tuđman poslije, 1998., posmrtno odlikovao bugarskoga povjesničara i filozofa Kostu Crnušanova Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića.²⁶ Crnušanov je autor knjige *Makedonija u hrvatsko-bugarskim odnosima tijekom stoljeća*.

Markov je o Mikulićevu prijedlogu obavijestio bugarsko Ministarstvo vanjskih poslova i dobio odobrenje za stupanje u vezu s Makedoncima. Susret je održan 11. i 12. svibnja 1991. u rezidenciji hrvatske vlade kraj Zagreba. Domaćini su bili Mikulić i Dragutin Hlad, predsjednik Ureda za odnose s republikama i pokrajinama Vlade Republike Hrvatske. S bugarske su strane sudjelovali Markov i jedan mladi diplomat, a s makedonske Georgievski i Boris Zmejkovski, tajnik VMRO-DPMNE-a. Osnovna poruka mladoga makedonskog političara bila je da želi surađivati s Bugarskom. Susret sa službenim bugarskim predstavnikom argumentirao je potrebom da se iskristalizira stajalište Bugarske prema Republici Makedoniji i Republici Srbiji u tadašnjim složenim i dinamičnim okolnostima u Europi, na Balkanu i u Jugoslaviji. Razgovori su trajali dva dana i opisani su u izvještaju bugarskoj vladi.²⁷ U dokumentu se zaključuje da rukovodstvo Hrvatske nastoji formirati protusrpski blok na Balkanu, u koji želi privući i Bugarsku. Bugarski diplomat koji je početkom 1990-ih bio zadužen za Hrvatsku izjavio je da su u odnosu prema Bugarima Hrvati gledali zajedničke interese, odnosno: “Među nama je postojalo povjerenje.”²⁸ Hrvatska je strana bila upoznata s bugarskim stajalištem o najjužnijoj jugoslavenskoj republici. Hrvati su pomogli i pri uspostavi neslužbenoga kontakta između Zmejkovskoga i bugarskoga diplomata prilikom kojega je izražena želja

²⁵ Коста Църнушанов, *Македонија в хърватско-българските взаимоотношения през вековете* (София: ВМРО, 1991), 25.

²⁶ Odlikovanje je sinu Koste Crnušanova 13. srpnja 1998. uručio Mate Meštrović, hrvatski veleposlanik u Sofiji. Мате Мештрович, “Слово на Негово превъзходителство посланика на Р Хърватия г-н Мате Мештрович – 13 юли 1998”, *Македонија* (София), 22. 7. 1998., 3.

²⁷ “Bilješka u izvještaju Marka Markova, izvanrednog i opunomoćenog veleposlanika Republike Bugarske u SFRJ, o susretu s potpredsjednikom Republike Makedonije Ljupčom Georgievskim”, P-14/svibanj 1991. (privatno vlasništvo).

²⁸ Intervju autora s bugarskim diplomatom koji je želio ostati anonimn, lipanj 2015.

Georgievskoga da izaslanstvo VMRO-DPMNE-a posjeti Sofiju da bi se učvrstio autoritet te stranke, razmotrila situacija u Makedoniji i prijatna koju joj predstavlja Srbija.²⁹ Valja istaknuti još jednu nijansu hrvatsko-makedonskih odnosa iz tog vremena, odnosno da je među pripadnicima Jugoslavenske narodne armije koja je tada ratovala protiv Hrvatske bilo i vojnika i oficira Makedonaca.³⁰

U kontekstu tih događaja valja posvetiti pozornost i položaju Mađarske. Ona je bila u susjedstvu Jugoslavije, na čijem je teritoriju živjela mađarska manjina. Zbog toga je bila zainteresirana za razvoj stanja u susjednoj državi. Stajalište Budimpešte bilo je slično bugarskom, odnosno smatralo se da jugoslavenski narodi u granicama svojih republika imaju pravo na samoopredjeljenje. Mađarski su predstavnici bili zainteresirani od Bugara dobiti informacije o stanju u Jugoslaviji, posebno u Makedoniji i na Kosovu.³¹ I Bugari i Mađari intenzivno su razmatrali okvir predstojećega priznanja neovisnosti Hrvatske i Slovenije. Mađarska i Bugarska bile su važan izvor nabave oružja za Hrvatsku. Arhivski izvori pokazuju da su u vezi s tim pitanjima Bugarska i Mađarska dobro surađivale i da su, službeno i neslužbeno, često djelovale koordinirano.

Bugarsko-hrvatske odnose s povećanim je zanimanjem pratilo i jugoslavensko veleposlanstvo u Sofiji. Na opisani razvoj bugarsko-hrvatskih veza tijekom 1991. jugoslavenski diplomati u Sofiji reagirali su brojnim prosvjednim notama bugarskoj strani. Među njima se mogu istaknuti neke važnije. Primjerice, jugoslavenski veleposlanik Milenko Stefanović izrazio je zabrinutost jer je predsjednik Tuđman nakon proglašenja samostalnosti Hrvatske krajem lipnja 1991. navodno svečano objavio da je Bugarska prva zemlja koja je priznala neovisnost Hrvatske. Bila je to vijest, rekao je Stefanović, koja je “uzbudila Jugoslaviju” i “eksplozirala poput bombe”.³²

Po razbuktavanju sukoba u Hrvatskoj jugoslavensko je veleposlanstvo negodovalo zbog načina na koji bugarski mediji izvještavaju o tim događajima, ističući da dopisnici bugarskih medija svoje reportaže temelje isključivo na hrvatskim izvorima i da su pristrani na račun Hrvata. Veleposlanik Stefanović iznio je i podatke kojima je raspolagao Beograd o tome da je mađarska tvrtka “Tehnika” hrvatskoj tvrtki “Astra” prodala 10 tisuća automatskih pušaka “Kalašnjikov”, o čemu je postojao dogovor Budimpešte i Zagreba. Stefanović je raspolagao opširnim izvještajem o tome, koji je izložio prvom zamjeniku ministra vanjskih poslova Ivanu Gavralovu.³³ Stefanović je ocijenio da se taj slučaj ne

²⁹ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 205, str. 49, “Bilješka Georgija Jurukova, Odjel Balkanske zemlje, o susretu s Borisom Zmejkovskim, generalnim tajnikom VMRO-DPMNE i zastupnikom u makedonskom parlamentu”, 26. 11. 1991.

³⁰ Велизар Енчев, *Аз бях в разузнаването* (София: Millenium, 2009), 152.

³¹ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 203, “Bilješka sa sastanka Metodija Peeva, rukovoditelja Diplomatskog ureda u Berlinu, sa savjetnikom Diplomatskog ureda Mađarske Miklošem Vagom”, 30. 9. 1991.

³² BG-MVP – fond 48-3, a.e. 205, “Bilješka sa sastanka ministra vanjskih poslova Viktora Vlkova s veleposlanikom SFRJ u Sofiji Miljenkom Stefanovićem”, 26. 6. 1991.

³³ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 205, “Bilješka sa sastanka između prvog zamjenika ministra vanjskih poslova Ivana Gavralova i veleposlanika SFRJ Miljenka Stefanovića”, 26. 2. 1991.

može ograničiti isključivo na jugoslavensko-mađarske odnose. Ako se spomenuto uspoređi s podacima kojima je raspolagalo bugarsko veleposlanstvo u Beogradu, može se pretpostaviti da je Stefanović o svemu razgovarao s bugarskim predstavnicima da bi ih upozorio na to neka se ne upuštaju u slične dogovore s Hrvatima.³⁴ Jugoslavenski je diplomat prosvjedovao i protiv dr. Petra Dertlieva, izaslanika i vođe Socijaldemokratske partije, koji je u jednom intervjuu izjavio da su Hrvati i Slovenci prijatelji Bugarske, a Srbi neprijatelji.

Jugoslavensko je veleposlanstvo verbalne note Bugarima upućivalo i zbog djelovanja bugarskih političkih organizacija koje su organizirale demonstracije pred jugoslavenskim veleposlanstvom u Sofiji.³⁵ Slične prosvjedne note nastavile su se i nakon 1991. godine. Jugoslavenski diplomati najviše su nezadovoljstva i dalje izražavali zbog načina na koji su bugarski mediji pratili stanje u Hrvatskoj.³⁶ Ocjenjivalo se da bugarski dopisnici u Beogradu zauzimaju stranu Hrvata i bosanskohercegovačkih Muslimana. Novi jugoslavenski veleposlanik Radoš Smiljković, imenovan 1993., čak je uputio pismo glavnom ravnatelju Bugarske nacionalne televizije zbog protusrpskih vanjskopolitičkih komentara o događajima u bivšoj Jugoslaviji.³⁷

Tuđmanovo razdoblje

Bugarska je službeno priznala Hrvatsku 15. siječnja 1992.; priznala je i Sloveniju, Makedoniju, a poslije i Bosnu i Hercegovinu. Još u prosincu 1991. bugarska Narodna skupština dala je mandat vladi da procijeni kada i kako objaviti priznanje.³⁸ Bugarsko priznanje nije bilo isključivi akt bugarske političke elite, među kojom je bilo mnogo novih osoba koje su se često mijenjale zbog političkih promjena i koje nisu imale dovoljno iskustva u međunarodnim odnosima. Priznanje Hrvatske bilo je i posljedica raspoloženja među Bugarima i znak njihove potpore Hrvatskoj, kao i nastojanja određenih uvažanih diplomata koji su poznavali probleme šire regije. Bugarsko priznanje Hrvatske treba staviti i u širi geopolitički kontekst tadašnje politike Europske zajednice, najviše Njemačke, koja joj je bila naklonjena, i postojanja političkih motiva Bugara i Hrvata. Njemački kancelar Helmut Kohl još je od 1970-ih održavao veze s Bugarskom, kada je prvi put, tada kao vođa njemačke oporbe, službeno

³⁴ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 191, “Izvještaj o stanju u SFRJ veleposlanika Marka Markova”, str. 15, 16. 8. 1991.

³⁵ BG-MVP – fond 48-3, a.e. 205, “Bilješka sa sastanka Ljubče Troharova (zamjenik načelnika odjela ‘Balkanske zemlje’) s Enesom Karabegovićem, savjetnikom u veleposlanstvu SFRJ”, 11. 10. 1991.

³⁶ Srećko Đukić, *Bugarski kadril. Balkanizacija Balkana (izviđanja srpskog diplomate iz Sofije)* (Beograd: Službeni glasnik, 2013), 88, 122, 372.

³⁷ Pismo veleposlanstva SR Jugoslavije generalnom direktoru BNT-a Haču Bojadžievu, 21. lipnja 1994., u: Енчев, *Аз бях в разузнаването*, 81-82.

³⁸ Методи Спасов, *Правителството на Филип Димитров* (София: ИК “Гутенберг”, 2002), 76.

posjetio Sofiju. Upravo je Kohl krajem 1991. odlučio priznati samostalnost tadašnjih jugoslavenskih republika.

Diplomatski odnosi na razini veleposlanstava uspostavljeni su 13. kolovoza 1992. godine.³⁹ Hrvatska ima veleposlanika u Sofiji od studenoga 1992., a Bugarska imenuje prvoga veleposlanika u Zagrebu 29. ožujka 1994. godine. Među dvjema zemljama ne postoje nikakva otvorena ili sporna pitanja. Oba bugarska veleposlanika koji su tijekom 1990-ih služili u Zagrebu svjedoče o iznimno povoljnom odnosu predsjednika Tuđmana prema Bugarskoj.⁴⁰

Predsjednik Tuđman morao se suočiti sa složenim problemima međunarodnoga priznanja Hrvatske i borbe za teritorijalnu cjelovitost zemlje, što se odvijalo u nepovoljnim ratnim okolnostima. Istovremeno se u Bugarskoj izmijenilo devet vlada i tri predsjednika, zbog čega je Bugarska nerijetko više bila usmjerena na unutarnje probleme, a ne na regionalnu politiku. Unatoč tome, odnosi između Bugarske i Hrvatske razvijaju se uzlaznom putanjom, iako uz neznatno usporen ritam. Od 1992. do 1999. Bugarska i Hrvatska potpisale su devet različitih ugovora, dogovora i sporazuma povezanih s gospodarskom suradnjom.⁴¹ Neprestano se održavaju posjeti ministara, stranačkih vodstava, rektora, znanstvenih i kulturnih izaslanstava. Na poziv bugarskoga ministra vanjskih poslova Stanislava Daskalova u radni posjet Bugarskoj u prosincu 1993. stigao je njegov hrvatski kolega Mate Granić. Granića primaju predsjednik, premijer i predsjednik Narodnoga parlamenta. Isto je tako predsjednik Tuđman više puta pozvao bugarskoga predsjednika Želju Želeva (1992. – 1997.) u posjet Hrvatskoj. Prvi bugarski ministar vanjskih poslova koji je posjetio Zagreb bio je Georgi Pirinski, a to se zbilo u lipnju 1995. godine. Dogovoreno je potpisivanje niza sporazuma, uglavnom gospodarskih, i parafiranje ugovora o prijateljstvu i suradnji kao najava posjeta Želeva Zagrebu.

Prvi službeni posjet bugarskoga predsjednika ostvaren je u siječnju 1996. godine.⁴² Želev se sastao s predsjednikom Tuđmanom, predsjednikom Sabora Vlatkom Pavletićem i predsjednikom Vlade Zlatkom Matešom. Razgovarao je i s rektorom Sveučilišta u Zagrebu, susreo se s predstavnicima Društva hrvatsko-bugarskoga prijateljstva i članovima Hrvatske socijalno-liberalne stranke.

Sljedeće godine Bugarska akademija znanosti objavila je Tuđmanovu knjigu *Povijesna sudba naroda*.⁴³ Inače, predsjednik Želev bio je veoma kritičan prema režimu Slobodana Miloševića u Srbiji, koji je više puta proglasio nedemokratskim, pa i fašističkim. Želev i Tuđman imali su dosta zajedničkih točaka u svojim biografijama, ali su bili i različiti po političkom karakteru i svjetonazoru. Obojica su od članova komunističke partije postali protivnici komunističke vlasti i svojim znanstvenim radovima sukobili su se s komuni-

³⁹ Odluka Vlade Republike Bugarske № 419/1992.

⁴⁰ Intervju s Ljubčom Troharovim; Енчев, *Аз бях в разузнаването*, 114-117.

⁴¹ Izvještaj Direkcije "Vanjskogospodarska politika" Ministarstva gospodarstva, ožujak 2015.

⁴² Желю Желев, *В голямата политика* (София: Труд, 1998), 312. Ondje vidi: Program službenog posjeta predsjednika Republike Bugarske Republici Hrvatskoj 17. – 19. siječnja 1996.

⁴³ Zanimljivo je da je objavljena u Njemačkoj, Mađarskoj, Češkoj i Slovačkoj.

stičkim režimom. Tuđman je bio i zatvoren, a bugarske su komunističke vlasti iselile Želeva iz Sofije. U njihovim političkim idejama vidljiva je karakterna suprotnost. Tuđman stavlja naglasak na nacionalno s elementima čvrstoga upravljanja, a kod Želeva je vidljivo liberalno načelo s internacionalnim elementima. Povijesni je trenutak obojicu stavio na čelo njihovih država. No Tuđman je pritom nerijetko zastupao čvrsta stajališta koja nisu bila svojstvena Želevu. Tako je, primjerice, predsjednik Tuđman jednom prilikom izjavio pred zapadnjačkim diplomatima: “Mi nismo banana republika i nećemo dopustiti da nekakvi diplomatski predstavnici rješavaju važna pitanja našeg unutarnjeg demokratskog i ekonomskog razvoja.”⁴⁴ Slična izjava pred medijima ili diplomatima bila bi nezamisliva u političkoj retorici Želeva. Povjesničar Tuđman može se definirati kao političar koji je sustavno zastupao hrvatske nacionalne interese, često s antiliberalnih pozicija, ali ne treba zaboraviti da je u vrijeme svojega predsjedanja vodio rat. Za razliku od Tuđmana, filozof Želeu u nekim je slučajevima bio ekstreman u prihvaćanju načela liberalne demokracije. Želeu je bio član Liberalne internacionale. Tuđman i Želeu ponovno su se sastali tijekom sjednice Ujedinjenih naroda u New Yorku i na Svjetskom gospodarskom forumu u Davosu. U posjet Sofiji 1997. dolaze predsjednik Sabora akademik Pavlečić i ministar vanjskih poslova Granić. Na sprovođu hrvatskoga predsjednika najviši su politički predstavnici iz Turske (predsjednik Süleyman Demirel), Bugarske (predsjednik parlamenta Jordan Sokolov), Makedonije (premijer Ljupčo Georgievski), Mađarske (premijer Viktor Orban) i Slovenije (premijer Janez Drnovšek).⁴⁵ Preostalih 65 zemalja zastupali su uglavnom veleposlanici, zamjenici ministara i nekoliko ministara. Proces “detuđmanizacije” u Hrvatskoj nakon Tuđmanove smrti nije utjecao na bugarsko-hrvatske odnose.⁴⁶ Čak naprotiv, veze između dvaju naroda početkom XXI. stoljeća dodatno su se nadogradile i produbile.

Bugarsko-hrvatski odnosi početkom XXI. stoljeća

Odnosi između Bugarske i Hrvatske dobivaju novi uzlet nakon parlamentarnih i predsjedničkih izbora u Hrvatskoj u siječnju 2000. godine. Sofija pomaže Zagrebu u što bržem prevladavanju svojevrstne vanjskopolitičke izolacije u kojoj se Hrvatska našla krajem 1990-ih. Čvrste veze produbljuju se za vrijeme Stjepana Mesića, Tuđmanova nasljednika na predsjedničkom položaju. Republika Hrvatska donosi Zakon o nacionalnim manjinama, koji uključuje

⁴⁴ *Sasvim nepoznati Franjo Tuđman*, dokumentarni film, autor Miljenko Manjkas, *Večernji list* (Zagreb), 2014., 1.28-1.43 minuta, pristup ostvaren 1. 9. 2015., <https://www.youtube.com/watch?v=13CfxnlXVVg>.

⁴⁵ “Sedamdeset predstavnika stranih zemalja na pogrebu predsjednika Tuđmana”, *HRT online*, 13. 12. 1999., pristup ostvaren 28. 7. 2015., <http://www.hrt.hr/arhiv/99/12/13/HRT0072.html>.

⁴⁶ Preispitivanje Tuđmanove vladavine često je povezano s odbacivanjem njegove politike i vrijednosti.

i postojanje bugarske nacionalne manjine.⁴⁷ Razvijaju se bilateralni odnosi u gospodarstvu, znanosti, vjerskim pitanjima, kulturi, obrani. Godine 2005. na Sveučilištu u Zagrebu osniva se Katedra za bugarski jezik i književnost. Nakon susreta zagrebačkoga kardinala Franje Kuharića sa Simeonom, mitropolitom za zapadnu i središnju Europu Bugarske pravoslavne crkve, u Zagrebu je osnovana Bugarska crkvena općina. Počinje redovita razmjena posjeta na predsjedničkoj, vladinoj i parlamentarnoj razini. Prvi bugarski premijer koji posjećuje Zagreb nakon proglašenja neovisnosti je Ivan Kostov, koji je na dužnosti premijera bio od 1997. do 2001. godine.⁴⁸ Glavne su teme razgovora s Mesićem, premijerom Ivicom Račanom i predsjednikom Sabora Zlatkom Tomčićem gospodarski projekti, prometni koridori, odnosi s Europskom unijom i NATO-om, zajednička vizija razvoja regije i njezina sigurnost. Predsjednik Mesić tom je prilikom izjavio: “Zahvaljujući dobroj vanjskoj politici Bugarska ima jednu od najboljih granica na Balkanu – onu s Makedonijom.” Isticanje čvrstih povijesnih veza nezaobilazan je dio službenih razgovora političara dviju zemalja tijekom čitavoga promatranog razdoblja. Za vrijeme posjeta otkrivena je spomen-ploča na kući Stjepana Radića u Zagrebu s natpisom “Velikom borcu za bugarsko-hrvatsko prijateljstvo i autoru povijesne knjige *Obnovljena Bugarska* uz vječno priznanje bugarskog naroda”.⁴⁹ Mesić je informirao bugarskoga premijera o inicijativi francuskoga predsjednika Jacquesa Chiraca za susret na visokoj razini između Europske unije i zemalja “Zapadnoga Balkana” u Zagrebu.⁵⁰ Nastojanja su hrvatske strane da se toj formaciji pridruži i Bugarska, zajedno s Mađarskom, Rumunjskom, Austrijom i Italijom.

Pojam “Zapadni Balkan” umjetno je stvoren 2000. godine.⁵¹ On uključuje zemlje bivše Jugoslavije, bez Slovenije, ali s Albanijom. Namijenjen je geopolitičkoj uporabi i nema zemljopisno značenje. Pritom treba naglasiti da se u međunarodnim odnosima ne upotrebljava izraz “Istočni Balkan”. Bugarska se početkom XXI. stoljeća, zajedno s Rumunjskom, diplomatskim naporima uspjela odvojiti od zapadnoga dijela poluotoka, koji se smatra nestabilnom zonom i sa slabom perspektivom članstva u NATO-u i Europskoj uniji. Zato Bugarska i Rumunjska nisu željele sudjelovati na susretu na vrhu u Zagrebu da ne bi bile uključene u skupinu zemalja koje su već određene kao “Zapadni Balkan”, jer bi ih uključivanje u takvu formaciju usporilo na putu eurointegracije. Takvo etiketiranje ne odgovara Hrvatskoj, koja se svim sredstvima trudi odvojiti od Balkana. Riječ “Balkan” u Hrvatskoj ima prilično negativnu konotaciju i preferira se formulacija “europski jugoistok”.⁵² Ideja odvajanja

⁴⁷ “Narodne novine”, br. 51, 19. svibnja 2000., u: Енчев, *Аз бях в разузнаването*, 153.

⁴⁸ Vladin buletin, Ministarsko vijeće R Bugarske, br. 578, 12. 7. 2000.

⁴⁹ “Bugarski premijer u posjetu Hrvatskoj”, HRT *on-line*, 12. 7. 2000., pristup ostvaren 15. 8. 2015., <http://www.hrt.hr/arhiv/2000/07/12/HRT0019.html>.

⁵⁰ “Zagrebački Summit: Najveći skup ikad održan u Hrvatskoj”, HRT *on-line*, 24. 11. 2000., pristup ostvaren 20. 8. 2015., <http://www.hrt.hr/arhiv/2000/11/24/HRT0011.html>.

⁵¹ Антоанета Праматарова, “Западните Балкани след индивидуалното присъединяване на Хърватия към ЕС”, *Дипломация* (2013), бр. 10: 39.

⁵² *Isto*.

od poluotoka i pripadnosti zemlje srednjoeuropskoj regiji silno je prisutna u hrvatskoj politici. Valja istaknuti da hrvatske težnje nisu bile neutemeljene budući da je Hrvatska bila mnogo više integrirana u Europu u odnosu na sve ostale zemlje “Zapadnoga Balkana”. Sljedećih godina Hrvatska preispituje svoju politiku i uspostavlja uravnotežen pristup s aktivnijim angažmanom u regionalnim inicijativama i jačanjem bilateralnih odnosa ne samo s Bugarskom nego i s Albanijom i Makedonijom, a nastavlja proces normalizacije odnosa sa Srbijom koji je počeo u vrijeme Tuđmana. “Vrijedi svakako spomenuti da Bugarska i Hrvatska taj prostor jugoistočne Europe na neki način zatvaraju, svaka sa svoje strane, što našu ulogu, ali i suradnju na regionalnom planu samo čini još važnijom. Suradnju što smo je tu razvili mogu označiti bez ikakve rezerve kao vrlo dobru”, izjavio je predsjednik Mesić autoru ovoga članka.⁵³

Bugarski predsjednik Petar Stojanov (1996. – 2002.) prisustvovao je svečanosti stupanja na dužnost novoga hrvatskog predsjednika Stjepana Mesića (2000. – 2010.). Mesić će tijekom 2000. i 2001. triput posjetiti Sofiju (2. – 3. listopada 2000., 11. rujna 2001., 4. – 5. listopada 2001.). Tijekom prvoga posjeta u bugarskoj prijestolnici Mesić i Stojanov izlaze sa zajedničkom izjavom u vezi s rezultatima prvoga kruga izbora u Saveznoj Republici Jugoslaviji (24. rujna 2000.). U prihvaćenom dokumentu izražava se potpora kandidatu demokratske oporbe Vojislavu Koštunici i ističe da srpski građani moraju srušiti ne samo Miloševićev režim nego i njegovu politiku. Među vodećim temama dviju zemalja već se izdvaja produbljivanje bilateralnih odnosa, stabilizacija Jugoistočne Europe, članstvo u NATO-u i Europskoj uniji. U manje od dvije godine bugarski i hrvatski predsjednik susrest će se ukupno šest puta (Zagreb, Sofija, New York, Davos). Podaci pokazuju da se od 2000. do 2015. svake godine ostvari nekoliko bilateralnih susreta Bugarske i Hrvatske na visokoj razini. “Odnosi su bili vrlo dobri. Na mnogo mjesta u Hrvatskoj se mogu vidjeti spomen-ploče povezane s određenim trenucima bugarsko-hrvatskih odnosa”, rekao je bugarski veleposlanik u Zagrebu Viktor Vlkov.⁵⁴

Hrvatski predsjednik Mesić od svih je državnika u povijesti najviše puta posjetio Bugarsku, a uspostavio je bliske odnose i s bugarskim kolegom Georgijem Prvanovim (2002. – 2012.). Mesić je pokazao znatnu vanjskopolitičku aktivnost na regionalnoj razini. Pritom se pitanje energetske izvora pokazalo bitnim i za Sofiju i za Zagreb: “Jedno od područja iz sfere gospodarstva u kojemu smo napravili korak naprijed svakako je energetika. No, ni tu – nažalost – nismo uspjeli ići dalje putem što je bio na neki način trasiran Energetskim summitom zemalja jugoistočne Evrope što je na moju inicijativu održan u Zagrebu u lipnju godine 2007. Plinovod Južni tok za kojega bi se čak moglo reći da je kao veliki projekt imao svoju premijeru na zagrebačkome summitu da-

⁵³ Komentar bivšega predsjednika Stjepana Mesića 27. srpnja 2015. kao odgovor na pismo Kalojana Metodieva njegovu uredu.

⁵⁴ Intervju s Viktorom Vlkovim 17. kolovoza 2015. (zamjenik premijera i ministar vanjskih poslova 1990. – 1991., veleposlanik u Ankari 1993. – 1998., veleposlanik u Zagrebu 2002. – 2006.).

nas više (ili možda ipak: još) nije aktualan, ali iz razloga na koje ni Hrvatska, ni Bugarska nisu mogle utjecati”, komentirao je Mesić energetska projekt od zajedničkoga interesa.⁵⁵

Hrvatski je predsjednik lobirao kod libijskoga vođe Moamara al-Gaddafija za oslobađanje zatočenih bugarskih medicinskih sestara u trenutku kada bugarsko-libijski odnosi dolaze na najnižu točku.⁵⁶ Mesić je imao bliske odnose s libijskim vođom i jedan je od posrednika između Bugarske i Libije u toj diplomatskoj sagi koja je trajala od 1999. do 2007. godine. Nakon što je u Libiji izbio građanski rat, države iz cijeloga svijeta evakuirale su svoje građane iz te zemlje. Bugarska je vlada poslala zrakoplov po Bugare koji su se nalazili u Libiji. U zrakoplov je ukrcao i šezdeset hrvatskih radnika, koji su stigli u Sofiju.⁵⁷ “Tada za njih nije bilo mjesta u zrakoplovu jedne članice Evropske unije, zato što Hrvatska još nije bila u Uniji. Bugarska se nije na to obazirala i ukrcala je radnike iz Hrvatske u svoj vladin zrakoplov. To je gesta koja se ne zaboravlja”, izjavit će poslije bivši predsjednik Mesić.⁵⁸

Drugo središnje pitanje u razgovorima i zajedničkim inicijativama regionalna je suradnja. Proces suradnje u Jugoistočnoj Europi (*South-East European Cooperation Process* – SEECP) forum je za politički dijalog zemalja regije, osnovan na bugarsku inicijativu. Organizacija je utemeljena u Sofiji u srpnju 1996. na sastanku vanjskih ministara regije i ima rotacijsko predsjedanje. U početku se Hrvatska odbijala uključiti u forum i sudjelovala je samo kao promatrač, ali u listopadu 2004. postaje deveti punopravni član i aktivno sudjeluje u njegovu radu.⁵⁹ Trenutačno forum ima trinaest sudionika.

U ovom razdoblju počinje intenzivan dijalog među političkim strankama dviju zemalja. On se uglavnom ostvaruje na temelju članstva u paneuropskim političkim strankama. “Savez demokratskih snaga” (član od 1998.) i Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) (član od 2002.) partneri su u okviru Europske narodne stranke i razvijaju bilateralne odnose na razini političkoga rukovodstva i organizacija mladih. Hrvatska Socijaldemokratska partija surađuje s Bugarskom socijalističkom partijom. Surađuju i seljačke i liberalne stranke. Tradicionalno postoje dobri odnosi među nekim nacionalističkim strankama.

⁵⁵ Komentar bivšega predsjednika Stjepana Mesića.

⁵⁶ “Mesić pisao Gadafiu da pomiluje Bugarke”, Portal Jutarnji.hr, 21. 12. 2006., pristup ostvaren 21. 7. 2015., <http://www.jutarnji.hr/mesic-pisao-gadafiju-da-pomiluje-bugarke/167405/>.

⁵⁷ *Godišnjak 2011. Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske* (2012): 19-22.

⁵⁸ Komentar bivšega predsjednika Stjepana Mesića.

⁵⁹ Izvještaj Direkcije “Europa I”, kolovoz 2003. (privatno vlasništvo); Bulgarian Chairmanship in the office 2015-2016, Chairmanship of the South-East European Cooperation Process (SEECP), Ministry of Foreign affairs of Bulgaria, Official Website, pristup ostvaren 12. 7. 2015., http://www.mfa.bg/SEECP/index.php/%D0%97%D0%B0_%D0%9F%D0%A1%D0%AE%D0%98%D0%95; izvještaj Direkcije “Jugoistočna Europa”, ožujak 2015. (privatno vlasništvo).

“Operacija Trokut”

Stvaranje najnovije države u Jugoistočnoj Europi, Kosova, bilo je veoma složen proces. Kosovski Albanci težili su se osamostaliti od Srbije i Jugoslavije i izboriti međunarodno priznanje. U siječnju 2008. u diplomatskim i obavještajnim krugovima počinju se širiti informacije da Priština ide prema proglašenju neovisnosti. Ona je zaista i proglašena 17. veljače 2008. godine. Od tada se postavlja pitanje međunarodnoga priznanja Kosova. Čitav svijet pod povećalom promatra države u regiji i njihovu poziciju, jer je njihova odluka kao susjeda iznimno važna za ostale. Bugarska, Mađarska i Hrvatska istovremeno priznaju neovisnost Kosova 18. ožujka 2008. godine. Ta se diplomatska inicijativa može nazvati “Operacija Trokut”. Ona je važan element dugogodišnjih dobrih odnosa Bugara, Mađara i Hrvata u smjeru održavanja što čvršćih veza i zajedničkoga djelovanja neovisno o političkom kontekstu. Prema Ljubomiru Kjučukovu, koji je tada bio zamjenik ministra vanjskih poslova u odjelu Balkanske zemlje, samo priznavanje imalo je unutarnju logiku. Ono je proces, a ne skup akata; politika, a ne niz dokumenata.⁶⁰

Inicijator priznanja u zajedničkom, trojnom obliku mađarska je strana. Bugarska o tom pitanju održava stalni kontakt s Budimpeštom preko mađarskoga veleposlanika u Sofiji, i to mnogo prije samoga akta priznanja. Mađari održavaju takve kontakte sa službenim Zagrebom. Koordinirani je pristup konkretan primjer regionalne suradnje. Odluka je donesena na vladinim sjednicama i zemlje izlaze sa zajedničkom deklaracijom u devet točaka kojom objašnjavaju svoje motive. U dokumentu piše: “Tri zemlje odaju prvostepenu važnost stabilnosti u Jugoistočnoj Europi i jasnoj europskoj perspektivi za sve zemlje u regiji.”⁶¹ Valja istaknuti da u to vrijeme trima prijestolnicama upravljaju stranke i koalicije različitih političkih opredjeljenja. U Bugarskoj je na čelu socijalno-liberalna koalicija s premijerom Sergejem Staniševim, a ministar vanjskih poslova je Ivajlo Kalfin. U Hrvatskoj vladu HDZ-a vodi Ivo Sanader s ministrom vanjskih poslova Gordanom Jandrokovićem, koji je nekoliko tjedana prije preuzeo mjesto Kolinde Grabar-Kitarović. Na čelu socijalističke vlade u Mađarskoj je Ferenc Gurcani, a prvi diplomat zemlje je Kinga Göncz. Koordinator bugarske i hrvatske strane za čitavu diplomatsku operaciju zamjenici su ministara vanjskih poslova Ljubomir Kjučukov i Hido Bišćević. Za odluku o priznavanju u tom obliku postoji nekoliko temeljnih čimbenika – povijesne veze među trima zemljama koje su saveznici i partneri, članstvo u Europskoj uniji i NATO-u (Hrvatskoj tada predstoji pridruživanje) i, ne na posljednjem mjestu, granica sa Srbijom. Dodatna motivacija Hrvatskoj dugogodišnje su veze s albanskim narodom na Kosovu za vrijeme Jugoslavije

⁶⁰ Intervju s Ljubomirom Kjučukovim 19. svibnja 2015. (zamjenik ministra vanjskih poslova 2005. – 2009.).

⁶¹ “Hrvatska, Mađarska i Bugarska najavile priznanje Kosova”, Portal Dnevnik.hr, 19. 3. 2008., pristup ostvaren 29. 8. 2015., <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/hrvatska-madzarska-i-bugarska-najavile-priznanje-kosova.html>: “Tri države pridaju izniman značaj najvećem stupnju stabilnosti u Jugoistočnoj Europi i jasnoj europskoj perspektivi za sve države regije.”

na zajedničkom putu neovisnosti i borbe protiv Beograda. Članci u srpskim medijima izražavaju razočaranost trostrukim priznanjem i naglašavaju da je riječ o prvim susjedima koji to čine i pod pritiskom vanjskih faktora, odnosno Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država.⁶² Jedan od osnovnih argumenata bugarske strane za priznanje neovisnosti Kosova jest da netko treba snositi odgovornost za regiju, treba postojati institucionalna arhitektura koja će preuzeti reguliranje međunarodnih odnosa i izgradnju državnosti. "Odluka o priznanju Kosova je potpuno u skladu s bugarskim nacionalnim interesima, a to je sprečavanje destabilizacije u regiji", izjavit će Ljubomir Kjučukov.⁶³

Bugarska, Hrvatska i Europska unija

Članstvo u Europskoj uniji i NATO-u zajednički su definirani prioriteti u vanjskoj politici dviju zemalja. Bugarska se pridružila NATO-u 2004., a Hrvatska 2009. godine. Sofija je punopravni član Unije od 1. siječnja 2007., a Zagreb to postaje 1. srpnja 2013. godine. Prvotno je ambicija Hrvata bila pristupanje 2007. godine.⁶⁴ Do tog trenutka među temeljnim porukama koje su odaslane na bilateralnim susretima jest da obje zemlje nisu jedna drugoj prepreka na putu u Uniju.⁶⁵ To se naglašavalo u brojnim zajedničkim izjavama premijera Simeona Saksokoburggotskoga i Ivice Račana. Nakon primanja Bugarske i Rumunjske, Zagreb ostaje za pregovaračkim stolom rame uz rame s Turskom, koja pregovara već pedeset godina. To još više motivira Hrvatsku da nadoknadi zaostajanje. Hrvatska traži, a Bugarska joj daje neupitnu potporu u čitavom procesu pregovora na svim razinama, kao i u euroatlantskoj suradnji. To ističu sve bugarske vlade, još od vremena prvih posjeta predsjednika Mesića Bugarskoj.⁶⁶ Hrvatski premijer Ivo Sanader posebno je zahvalio bugarskom kolegi Sergeju Staniševu na bugarskoj potpori.⁶⁷ Pozicija Sofije do kraja ostaje nepromijenjena, što se svaki put iznova potvrđuje na svakom bilateralnom susretu na visokoj razini. Predsjednik Georgi Prvanov bugarsko stajalište potvrđuje i tijekom ceremonije stupanja na dužnost novoizabranoga hrvatskog predsjed-

⁶² "ЕУ и САД наредили 'други талас признавања' Косова", *Политика* (Београд), *on-line* izdanje, 20. 3. 2008., pristup ostvaren 27. 8. 2015., www.politika.rs; Jelena Jevremović, "A od komšija – priznanje nezavisnosti Kosova. Hrvatska, Mađarska i Bugarska juče u orkestriranoj akciji", *Глас јавности* (Београд), *on-line* izdanje, 20. 3. 2008., pristup ostvaren 27. 8. 2015., <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/glas-javnosti-20-03-2008/od-komsija-priznanje-nezavisnosti-kosova?page=1>.

⁶³ Intervju s Ljubomirom Kjučukovim.

⁶⁴ "Planiramo priključenje Europskoj uniji 2007., te Europskoj monetarnoj uniji do 2010. godine", predsjednik RH Stjepan Mesić, 12. 8. 2003., Tripoli, Libija, pristup ostvaren 11. 9. 2015., <http://www.stjepanmesic.hr>.

⁶⁵ Ivice Račan za vrijeme posjeta Sofiji 7. svibnja 2003.

⁶⁶ "Mesić i Prvanov: Bugarska će pomoći Hrvatskoj u približavanju EU", Portal Index.hr, 14. 7. 2003., pristup ostvaren 11. 8. 2015., <http://www.index.hr/mobile/clanak.aspx?category=vijest&id=148413>.

⁶⁷ Službeni posjet bugarskoga premijera Zagrebu, travanj 2007.

nika Ive Josipovića.⁶⁸ Bugarska je država osigurala političku i stručnu pomoć Hrvatskoj na svim razinama. "Hrvatska ima pravo biti dio europskog kruga. U lipnju se to pravo treba realizirati", izjavio je bugarski premijer Bojko Borisov na zajedničkoj konferenciji za novinare s hrvatskom kolegicom Jadrankom Kosor u Zagrebu.⁶⁹ Bugarska je među prvim članicama Unije koje ratificiraju sporazum o pridruživanju Hrvatske Europskoj uniji. Glasanju u Hrvatskom saboru prisustvovao je predsjednik Sabora Boris Šprem (17. veljače 2012.). Hrvatska strana odaje priznanje tim nastojanjima: "... hvala Bugarskoj od srca na potpori koju je dala Hrvatskoj za vrijeme čitavog pregovaračkog procesa...", izjavio je na predavanju u Sofiji prof. Dejan Jović.⁷⁰ Na kraju se Hrvatska pridružila Uniji šest godina nakon Bugarske i Rumunjske, ali, za razliku od njih, bez preventivnih mjera.⁷¹ "Moram posebno naglasiti izvrsnu suradnju dviju zemalja kada su u pitanju pristupanje Hrvatske najprije Atlantskome paktu, a potom i Europskoj uniji. Bugarska se tu pokazala kao pravi i iskreni saveznik, partner i prijatelj. Iz Sofije smo uvijek dobivali sve informacije koje su nam olakšavale ispunjavanje uvjeta za članstvo u NATO-u i EU-u, pa i ona toliko potrebna upozorenja na moguće pogreške, dakle upozorenja što su proizlazila iz bugarskog iskustva na istome putu kojim je išla Hrvatska", istaknuo je predsjednik Mesić.⁷²

Zanimljivost koju valja spomenuti jest da se države tijekom zasjedanja paneuropskih političkih stranaka, a nakon primanja Hrvatske u Europsku uniju i europske institucije, smještaju prema abecednom redu da bi se uspostavila ravnopravnost. Abecedni je poredak na engleskom jeziku, što Bugarsku (*Bulgaria*) i Hrvatsku (*Croatia*) stavlja jednu pored druge. To je faktor koji olakšava komunikaciju, a ponekad utječe na formiranje zajedničkoga stajališta te manje rasprave i komentare prilikom *ad hoc* glasanja. Hrvatska strana pokazuje zanimanje za iskustvo bugarskih općina u povlačenju sredstava iz strukturnih fondova Europske unije. Stalno raste broj pobratimljenih gradova: Sofija i Zagreb, Burgas i Rijeka, Veliko Trnovo i Zadar, Gabrovo i Sisak, Blagoevgrad i Čakovec i dr. Regionalna suradnja, infrastruktura i energetske projekti, unutarnjopolitička pitanja (Šengen, Eurozona, europska vijeća) među vodećim su temama u bilateralnim odnosima. Ministar unutarnjih poslova Tomislav Karamarko u Sofiji potpisuje Sporazum o suradnji policije (2011.). Važno je istaknuti da

⁶⁸ "Новоизбраният президент на Хърватия Иво Йосипович днес ще встъпи в длъжност", Bugarsko nacionalno radio (Sofia) *on-line*, 18. 2. 2010., pristup ostvaren 11. 8. 2015., <http://bnr.bg/post/100020880/novoizbraniyat-prezident-na-hyrvatiya-ivo-iosipovich-dnes-shte-vstypi-v-dlyjnost>.

⁶⁹ "Bugarski premijer Borisov u Zagrebu: Bugarska je ispred Hrvatske", Portal Index.hr, 27. 4. 2011., pristup ostvaren 25. 8. 2015., <http://www.index.hr/vijesti/clanak/bugarski-premijer-borisov-u-zagrebu-bugarska-je-ispred-hrvatske/549100.aspx>.

⁷⁰ Деян Йович, "Западните Балкани без Хърватия – какво следва? (публична лекция организирана от Дипломатическия институт на МВНР – 5 юни 2013)", *Дипломация* (2013), бр. 10: 91.

⁷¹ Ирина Огнянова, "Хърватия на прага на Европейския съюз", *Дипломация* (2013), бр. 10: 43.

⁷² Komentar bivšega predsjednika Stjepana Mesića.

je hrvatski predsjednik Ivo Josipović u listopadu 2013., tijekom posjeta Sofiji, izjavio: “Naši strateški interesi su jednaki.” Jedan od novijih prioriteta u zajedničkom radu pridruživanje je “Zapadnoga Balkana”, koji se u politologiji već određuje i kao “ostatak Balkana”, Europskoj uniji, što jamči veću stabilnost u regiji.⁷³ Rosen Plevneliev prvi je državni poglavar u službenom posjetu Zagrebu (14. travnja 2015.) na poziv predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović nakon stupanja na dužnost u veljači 2015. godine.⁷⁴ Hrvatska predsjednica ističe da Bugarska Hrvatskoj može biti od pomoći sa svojim iskustvom u korištenju fondova Europske unije. Grabar-Kitarović i Plevneliev gotovo su vršnjaci, u politici ističu euroatlantsku crtu (kod Bugarina i u oštrijim stavovima prema Rusiji) i dobro govore nekoliko svjetskih jezika.

Zaključak

Bugarsko-hrvatski politički odnosi u posljednjih 25 godina ispunjeni su dobronamjernošću, partnerstvom i uzajamnom potporom. Za razliku od rastućega trenda u političkim odnosima, u gospodarskom ih smislu ne karakteriziraju visoke razine trgovinske razmjene i investicija (prema podacima Bugarske narodne banke od 2000. do 2014. hrvatske investicije u Bugarsku iznosile su oko 54,3 milijuna eura, a bugarske u Hrvatsku 3,2 milijuna eura). Na otvorenju zajedničkoga bugarsko-hrvatskoga poslovnog foruma hrvatski predsjednik Ivo Josipović zaključio je da je potencijal u bilateralnoj gospodarskoj suradnji nerealiziran.⁷⁵ Ukupna robna razmjena u 2014. iznosila je 138,18 milijuna eura, od čega je više od 67% hrvatski uvoz, što pokazuje nedovoljno iskorišten gospodarski potencijal, rekao je predsjednik Sabora Josip Leko u Sofiji (ožujak 2015.).⁷⁶ Na gotovo svim bilateralnim susretima ističe se politička volja obiju zemalja za prevladavanjem te slabe točke u bilateralnim odnosima pomoću aktiviranja suradnje u infrastrukturnim projektima, energetici i turizmu. Stalna je tema već godinama uspostavljanje izravne zrakoplovne linije Sofija – Zagreb. Ovaj se projekt djelomično realizira u prosincu 2014. uspostavljanjem linije Sofija – Beograd – Zagreb koju uvodi srpski avioprijevoznik

⁷³ Йович, “Западните Балкани без Хърватия”, 99.

⁷⁴ “Predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar-Kitarović primila je u službeni posjet predsjednika Republike Bugarske Rosena Plevnelieva” (14. travnja 2015., Zagreb), pristup ostvaren 25. 8. 2015., <http://predsjednica.hr/objava/1/1/159>; “Президентите на България и Хърватия: Европейският проект ще бъде завършен само когато страните от Западните Балкани станат част от нашето семейство” (14 април 2015.), pristup ostvaren 25. 8. 2015., <https://www.president.bg/news2523/prezidentite-na-balgariya-i-harvatiya-evropeyskiyat-proekt-shte-bade-zavarshen-samo-kogato-stranite-ot-zapadnite-balkani-stanat-chast-ot-nas-heto-semeystvo.html>.

⁷⁵ “Президентите Росен Плевнелиев и Иво Йосипович откриха съвместен българо-хърватски бизнес форум”, София, 15 ноември 2013., pristup ostvaren 25. 8. 2015., <http://www.president.bg/news1495/presidents-rosen-plevneliev-and-ivo-josipovic-opened-a-joint-bulgarian-croatian-business-forum.html>.

⁷⁶ “Zajednički interesi Bugarske i Hrvatske”, HRT Vijesti *on-line*, 30. 3. 2015., pristup ostvaren 15. 6. 2015., <http://vijesti.hrt.hr/278294/zajednicki-interesi-bugarske-i-hrvatske>.

“Air Serbia”. U vojnom se području održavaju partnerske veze i suradnja u razminiranju, vojnoj topografiji, vojno-pomorskim operacijama, bugarske vojne jedinice SFOR-a prolaze kroz Hrvatsku na putu za Bosnu, razmjenjuju se vojna izaslanstva, ostvaruje se partnerstvo prema i unutar NATO-a. Suradnja u kulturi, obrazovanju i znanosti, koja je utemeljena sporazumom iz 1995., neprestano se produbljuje.

Razvoj političkih odnosa dviju zemalja u bliskoj će budućnosti odrediti njihovo članstvo u Europskoj uniji, NATO-u i pojava regionalnih problema. Ipak, ne valja stavljati naglasak samo na regionalni pristup nego i na tradicionalno dobre bilateralne odnose koji su temelj širenja oblika regionalne i europske suradnje. Produbljivanje zajedničkih inicijativa u okvirima međunarodnih organizacija i zajednička nastojanja pretpostavka su za bolje pozicioniranje dviju zemalja u europskoj arhitekturi. Formula stvaranja neformalnih unutarnjoeuropskih saveza manjih zemalja dokazala je svoju učinkovitost u raznim glasanjima i inicijativama – skandinavske zemlje, Višegradska skupina, Benelux, pribaltičke republike, mediteranske zemlje, savez Austrija-Grčka i dr. Pokušaj “Operacije Trokut” pokazuje da nove formacije mogu biti uspješne u ostvarivanju zajedničkih političkih, financijskih, energetskih, vojnih, ekonomskih i sigurnosnih interesa u okviru Europske unije i ostalih međunarodnih institucija. I, ne na posljednjem mjestu, zona nesigurnosti u nastajanju, koja se proteže Grčkom, Makedonijom, Kosovom, oblastima Sandžakom u Srbiji i Bosnom i Hercegovinom, uskoro će zahtijevati snažno regionalno partnerstvo, povjerenje i intenzivni dijalog za prevladavanje mogućih izazova sigurnosti u Jugoistočnoj Europi.

Arhivski i drugi neobjavljeni izvori

Bugarska – Arhiv Ministarstva vanjskih poslova, Sofija (BG-MVP):

- fond 11/46-3, a.e. 226
- fond 48-3, a.e. 182
- fond 48-3, a.e. 191
- fond 48-3, a.e. 193
- fond 48-3, a.e. 203
- fond 48-3, a.e. 204
- fond 48-3, a.e. 205
- fond 48-3, a.e. 207
- fond 48-3, a.e. 221
- fond 48-4, a.e. 21-23
- fond 48-4, a.e. 37.

“Bilješka u izvještaju Marka Markova, izvanrednog i opunomoćenog veleposlanika Republike Bugarske u SFRJ, o susretu s potpredsjednikom Republike

Makedonije Ljubčom Georgievskim”, P-14/svibanj 1991. (privatno vlasništvo veleposlanik Marko Markov).

Izveštaj Direkcije “Europa I”, Ministarstvo vanjskih poslova Bugarske, kolovoz 2003. (privatno vlasništvo Kalojan Metodiev).

Izveštaj Direkcije “Jugoistočna Europa”, ožujak 2015. (privatno vlasništvo Kalojan Metodiev).

Izveštaj Direkcije “Vanjskogospodarska politika” Ministarstva gospodarstva, ožujak 2015. (privatno vlasništvo Kalojan Metodiev).

“Lettre de Comite mondial pour la destruction de la Yougoslavie, Ivan Ilitch, Alia Bosnitch – Todor Jivkov, Premier Secrétaire du Comité Central du Parti Communiste Bulgare et Président du Conseil d’Etat de la République Populaire de Bulgarie”, Sofia, ožujak 1980. (privatno vlasništvo Kalojan Metodiev).

Marijan Tadej, Croatian National Congress, Bruxelles – Todor Jivkov, Président du Conseil d’Etat de la République Populaire de Bulgarie, 29 mai 1981 (privatno vlasništvo Kalojan Metodiev).

Odluka Vlade Republike Bugarske № 419/1992.

Intervjui za članak

Intervju s Ljubčom Troharovim 3. lipnja 2015.

Intervju s Ljubomirom Kjučukovim 19. svibnja 2015.

Intervju s Viktorom Vlkovim 17. kolovoza 2015.

Komentar bivšega predsjednika Stjepana Mesića za članak 27. srpnja 2015.

Objavljeni izvori i literatura

Банчев, Бисер. *България и Югославската криза (1989-1995)*. Софيا: УИ “Св. Климент Охридски”, 2009.

Банчев, Бисер. “Случаят Мате Мещрович – Как хърватската антикомунистическа емиграция чества 1300 годишнината на българската държава”. Доклад на научна конференция “Централна Европа и Балканите XIX – XX век”, СУ “Св. Климент Охридски”, София. 10. – 11. 9. 2014.

Божилова, Румяна. “Българо-хърватски отношения през вековете”. *Европа 2001 XIV* (2007), бр. 2: 17-21.

“Bugarski premijer Borisov u Zagrebu: Bugarska je ispred Hrvatske”. Portal Index.hr, 27. 4. 2011. Pristup ostvaren 5. 8. 2015. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/bugarski-premijer-borisov-u-zagrebu-bugarska-je-ispred-hrvatske/549100.aspx>.

“Bugarski premijer u posjetu Hrvatskoj”. HRT *on-line*, 12. 7. 2000. Pristup ostvaren 15. 8. 2015. <http://www.hrt.hr/arhiv/2000/07/12/HRT0019.html>.

Bulgarian Chairmanship in the office 2015-2016, Chairmanship of the South-East European Cooperation Process (SEECP), Ministry of Foreign affairs of Bulgaria. Official Website. Pristup ostvaren 12. 7. 2015. http://www.mfa.bg/SEECP/index.php/About_SEECP.

Църнушанов, Коста. *Македонија в хрватско-българските взаимоотношения през вековете*. Софија: ВМРО, 1991.

Crunšanov, Kosta; Božilova, Rumjana; Spisarevska, Joanna; Savov Gančo; Pavić, Matija; Cerelić, Milko. *Hrvatsko-bugarski uzajamni odnosi kroz stoljeća*. Sofija: Macedonia press, 1999.

Чаушева, Елена. “Българистиката в Хърватия – минало и перспективи”. *Orbis Linguarum* XI (2013), бр. 2: 134-144.

Čulić, Marinko. *Tuđman i poslije Tuđmana*. Zagreb: Novi Liber, 2014.

Đukić, Srećko. *Bugarski kadril. Balkanizacija Balkana (izviđanja srpskog diplomate iz Sofije)*. Beograd: Službeni glasnik, 2013.

Енчев, Велизар. *Аз бях в разузнаването*. Софија: Millenium, 2009.

“ЕУ и САД наредили ‘други талас признавања’ Косова”. *Политика* (Београд), *on-line* izdanje, 20. 3. 2008. Pristup ostvaren 27. 8. 2015. www.politika.rs.

Glasnova, Diana. “70 godina bugarsko-hrvatskih bilateralnih diplomatskih odnosa”. *Rodna riječ* (2012), br. 1.

Godišnjak 2011. Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske (2012).

“Hrvatska, Mađarska i Bugarska najavile priznanje Kosova”. Portal Dnevnik.hr, 19. 3. 2008. Pristup ostvaren 29. 8. 2015. <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/hrvatska-madzarska-i-bugarska-najavile-priznanje-kosova.html>.

Jevremović, Jelena. “A od komšija – priznanje nezavisnosti Kosova. Hrvatska, Mađarska i Bugarska juče u orkestriranoj akciji”. *Глас јавности* (Београд), *on-line* izdanje, 20. 3. 2008. Pristup ostvaren 27. 8. 2015. <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/glas-javnosti-20-03-2008/od-komsija-priznanje-nezavisnosti-kosova?page=1>.

Йович, Дејан. “Западните Балкани без Хърватия – какво следва? (публична лекција организирана од Дипломатическия институт на МВНР – 5 јуни 2013)”. *Дипломација* (2013), бр. 10: 91-100.

Kisić Kolanović, Nada, ur. *Poslanstvo NDH u Sofiji. Diplomatski izvještaji 1941. – 1945.*, svezak 1-2. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2003.

“Mesić i Prvanov: Bugarska će pomoći Hrvatskoj u približavanju EU”. Portal Index.hr, 14. 7. 2003. Pristup ostvaren 11. 8. 2015. <http://www.index.hr/mobile/clanak.aspx?category=vijesti&id=148413>.

“Mesić pisao Gadafiju da pomiluje Bugarke”. Portal Jutarnji.hr, 21. 12. 2006. Pristup ostvaren 21. 7. 2015. <http://www.jutarnji.hr/mesic-pisao-gadafiju-da-pomiluje-bugarke/167405/>.

Мещрович, Мате. “Слово на Негово превъзходителство посланика на Р Хърватия г-н Мате Мещрович – 13 юли 1998”. *Македония* (София), 22. 7. 1998., 3.

“Новоизбраният президент на Хърватия Иво Йосипович днес ще встъпи в длъжност”. Bugarsko nacionalno radio (Sofia) *on-line*, 18. 2. 2010. Pristup ostvaren 11. 8. 2015. <http://bnr.bg/post/100020880/novoizbraniyat-prezident-na-hrvatiya-ivo-iosipovich-dnes-shte-vstypi-v-dlynost>.

Огнянова, Ирина. “Хърватия на прага на Европейския съюз”. *Дипломация* (2013), бр. 10: 43-47.

“Planiramo priključenje Europskoj uniji 2007., te Europskoj monetarnoj uniji do 2010. godine”, predsjednik RH Stjepan Mesić, 12. 8. 2003., Tripoli, Libija. Pristup ostvaren 25. 8. 2015. <http://www.stjepanmesic.hr/hr/arhivagovori/12082003-tripoli-libija>.

Праматарова, Антоанета. “Западните Балкани след индивидуалното присъединяване на Хърватия към ЕС”. *Дипломация* (2013), бр. 10: 39-42.

“Predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar-Kitarović primila je u službeni posjet predsjednika Republike Bugarske Rosena Plevnelieva” (14. 4. 2015., Zagreb). Pristup ostvaren 25. 8. 2015. <http://predsjednica.hr/objava/1/1/159>.

“Президентите на България и Хърватия: Европейският проект ще бъде завършен само когато страните от Западните Балкани станат част от нашето семейство” (14 април 2015.). Pristup ostvaren 25. 8. 2015. <https://www.president.bg/news2523/prezidentite-na-balgariya-i-harvatiya-evropeyskiyat-proekt-shte-bade-zavarshen-samo-kogato-stranite-ot-zapadnite-balkani-stanat-chast-ot-nasheto-semeystvo.html>.

“Президентите Росен Плевнелиев и Иво Йосипович откриха съвместен българо-хърватски бизнес форум”, София, 15 ноември 2013. Pristup ostvaren 25. 8. 2015. <http://www.president.bg/news1495/presidents-rosen-plevneliev-and-ivo-josipovic-opened-a-joint-bulgarian-croatian-business-forum.html>.

Рънсиман, Стивън. *История на Първото българско царство*. София: ИК “Иван Вазов”, 1993.

“Sasvim nepoznati Franjo Tuđman”, dokumentarni film, autor Miljenko Manjkas. *Večernji list* (Zagreb), 2014., 1.28-1.43 minuta. Pristup ostvaren 1. 9. 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=13CfxnlXVVg>.

“Sedamdeset predstavnika stranih zemalja na pogrebu predsjednika Tuđmana”. HRT *on-line*, 13. 12. 1999. Pristup ostvaren 28. 7. 2015. <http://www.hrt.hr/arhiv/99/12/13/HRT0072.html>.

Спасов, Методи. *Правителството на Филип Димитров*. София: ИК “Гутенберг”, 2002.

Станичич, Тончи. “История на българо-хърватската любов”. *Тема* (20. – 26. 10. 2003.), бр. 42 (106): 50-52.

Шайндорф, Лудвиг. *Хърватия. От средновековието до наши дни*. София: Рива, 2009.

Šurc, Matej; Zgaga, Blaž. *V imenu države*, knjiga 2. Ljubljana: Sanje Publishing House, 2011.

Туджман, Франьо. *Историческа съдба на народите*. София: Академично издателство “Марин Дринов”, 1997.

Vladin buletin, 11. – 12. srpnja 2000. Ministarsko vijeće R Bugarske, broj 578, 12. 7. 2000.

“Zagrebački Summit: Najveći skup ikad održan u Hrvatskoj”. HRT *on-line*, 24. 11. 2000. Pristup ostvaren 20. 8. 2015. <http://www.hrt.hr/arhiv/2000/11/24/HRT0011.html>.

“Zajednički interesi Bugarske i Hrvatske”. HRT Vijesti *on-line*, 30. 3. 2015. Pristup ostvaren 15. 6. 2015. <http://vijesti.hrt.hr/278294/zajednicki-interesi-bugarske-i-hrvatske>.

Златарски, Васил. *История на българската държава през средните векове*, т. 1, част 2. София: Академично издателство “Марин Дринов”, 1994.

Желев, Желю. *В голямата политика*. София: Труд, 1998.

SUMMARY

BULGARIAN-CROATIAN POLITICAL RELATIONS (1990-2015)

Bulgarian-Croatian political relations date back to the creation of the two states. Bulgaria and Croatia are bound by historical, geographical, linguistic, and last but not least political ties. This article examines the political relations between Bulgarians and Croats over a 25-year period – from the beginning of the democratic changes in 1990 to 2015. The analysis shows that, throughout this period, despite the ruling ideological paradigm in Sofia and Zagreb, the relations between the two countries were filled with goodwill, partnerships, mutual support, and formal and informal gestures. Such good cooperation manifested most clearly in moments of crisis for the two states – the wars in the early 1990s in former Yugoslavia, the crisis involving the Bulgarian medical workers in Libya, the recognition of Kosovo, the collapse of the Gaddafi regime, and others. The bilateral relations of these countries on the highest political level have become extremely intense after the beginning of the 21st century. The relations that developed when both countries were on the road to membership in the EU and NATO, and after both became members of these two organizations, serve to deepen the political ties between Bulgaria and Croatia.

Key words: Bulgaria; Croatia; political relations; transition